

ЗОЛОТІ ВОРОТА — головна парадна брама давнього Києва, видатна пам'ятка давньоруської фортифікації. Вперше згадана у «Повісті минулих літ» під 1037 в оповіді про будівничу діяльність князя Ярослава Мудрого, в ін. місцях літопису (під 1146, 1151, 1161, 1170) — у зв'язку з різними істор. подіями, переважно військовими. Назву, ймовірно, як і назви ін. споруд, збудованих за часів князювання в Києві Ярослава Мудрого, дано в дусі наслідування візант. традиції — 3. в. на той час уже існували в Константинополі (нині Стамбул). У великих містах Візантії «золотими» називали ворота, через які влаштовували хресні ходи та ін. урочисті процесії. Жодних слідів позолоти на брамі або згадки про неї у писем. джерелах не виявлено. Зі Сх. і Зх. до 3. в. підходили потужні дерев'яно-земляні вали міста Ярослава (вис. разом із заборонами сягала 16 м). Із напол. боку перед брамою тягнулася подвійна лінія ровів, гол. з яких був завширшки 15 м. До серед. 18 ст. 3. в. функціонували як гол. брама міста. Тут знаходилася міська варта, збирали мито. Про браму є спогади мандрівників 16–18 ст., вона згадана у тогочас. актових документах. 3. в. зображено на копіях 18 ст. із малюнків нідерланд. художника А. Вестерфельда 1651. У 1750 за проектом Д. Дебоскета 3. в. з метою їх збереження засипано землею, а прохід у валу зроблено поруч. 1832–33 браму розкопав К. Лохвицький, проте не всі важливі частини пам'ятки збереглися, зокрема не вціліла надбрамна церква Благовіщення. За участі арх. О. Беретті вжито заходів щодо консервації решток воріт — споруджено контрфорси, поновлено втрачені ділянки давньої кладки, зроблено залізні пов'язі, дашки, чавунну огорожу тощо. Давньорус. частини брами збереглися у вигляді Сх. (довжина 25 м) і Зх. (12 м) пілонів. Вис. вцілілої частини (від сучас. рівня поверхні ґрунту) — 8 м, довж. проїзду воріт — бл. 26 м, шир. (між пілястрами) — 6,5 м. Фундаменти (1,4 м) були закладені на колодах-лежнях, а дно фундамент. траншеї зміцнене кілочками. Стіни викладено за змішаною технікою кладки із заглибленим рядом — аналог. тій, що застосовували при муруванні Софій. собору. Всередині проїзду зафіксовано

прикладки від ремонту 2-ї пол. 11 ст. з товстішою плінфи та валунів середнього розміру на цем'янковому розчині більш блілого кольору. З зовн. боку пілонів збереглися відбитки дерев'яних конструкцій, які складали каркас земляного валу. Шир. валу в підшві — бл. 27 м, вис. — понад 11 м. Вал завершували дерев'яні стіни з бійницями та брустверами-заборами, які становили бойові площадки, що виступали на консолях у бік поля. Зверху їх прикривав двосхилий дах, який захищав воїнів від стріл та каменів. Усередині проїзду пілони мали пілястри, де частково збереглися сліди п'яти підпруж. арок, що тримали склепіння. Гнізда від колод у пілонах також вказують на наявність дерев'яних галерей. Вис. середніх склепінь від рівня поверхні ґрунту 11 ст. — понад 11 м. Над брамою містилася чотиристовпна церква Благовіщення. За археол. знахідками, її прикрашали мозаїчні та фреск. розписи (збереглися графіті у вигляді написів та малюнків). Київ. 3. в. стали взірцем при спорудженні владимир. і суздаль. князем Андрієм Боголюбським аналог. воріт у Володимирі на Клязьмі (нині м. Владимир, РФ). Часткові археол. розкопки пам'ятки проводили П. Покришкін (1915), Л. Добровольський (1927), В. Богусевич (1948), масштабні архіт.-археол. дослідж., що дали новий важливий матеріал для реконструкції її первіс. вигляду, здійснив С. Висоцький (1972–73). Над рештками 3. в. 1982 зведено павільйон у вірогід. формах давньорус. часу (автори реконструкції — Є. Лопушинська, С. Висоцький, М. Холостенко). Автентичні частини 11 ст. не несуть на собі навантажень нової споруди. Умовно відтворено частину валу, що прилягав до брами. На ньому вміщена реконструкція дерев'яних укріплень. З колиш. напол. боку імітовано міст, поставлено двостулкові ворота, з боку міста — герсу (дерев'яну оковану решітку, що може підніматися і опускатися). Всередині павільйону 1983 відкрито музей «Золоті ворота» (філія Нац. заповідника «Софія Київська»).

Рекомендована література

1. Добровольський Л. Київські укріплення і Золоті ворота // Наук. зб. за 1926 р. Т. 21. К., 1926;
2. Лопушинская Е. И. Проект реконструкции Золотых ворот в Киеве // Строительство и архитектура. 1978. № 11;
3. Асеев Ю. С. Архитектура древнего Киева. К., 1982;
4. Висоцкий С. А. Золотые ворота в Киеве. К., 1982 (українською мовою – К., 2000); Ивакина Л. Золотые ворота в Киеве: Путеводитель. К., 2009.

Г. Ю. Івакін

Бібліографічний опис:

Золоті ворота / Г. Ю. Івакін // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-16975>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).